

Рецензия

на

дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен
'доктор', направление 2.1. Филология, Общо и сравнително езикознание –
съпоставително изследване (английски език)

Автор на дисертационния труд: Магдалена Иванова Николова-Цанева

Тема на дисертационния труд: Изразяване на негация на морфологично
равнище в българския и английския език – структурно-семантични и
функционални паралели

Рецензент: проф. дфн Стефка Вълкова Петрова, СУ "Св. Климент
Охридски", пенсионер

Представената ми за рецензиране дисертация за негацията в български и английски език определям категорично като дисертабилна, защото: първо, този въпрос е недостатъчно изследван в българския език, макар че има доста проучвания за него; второ, в съпоставителен план се разглежда за пръв път; трето, изследването е базирано върху богат корпус – приблизително 15 000 речникови единици, ексцерпирани основно от пет речника и от няколко допълнително (с. 5); и четвърто – темата е интересна и полезна за българската (и английската) лингвистика. А като реализирана тема, избраната методика може да даде отговор на поставената цел и задачи на дисертационния труд. Самата негация сама по себе си е достатъчно сложен проблем и в съпоставителен план представя пред един дисертант редица проблеми, които трябва да разреши и обясни. Приложеният комплексен изследователски метод дава възможност на дисертантката обективно да систематизира и класифицира наблюдаваните факти и да структурира труда подходящо, съобразно разглеждания материал.

Структурата на представената дисертация се състои от: увод, пет глави, заключение, цитирана литература и ползвана литература. В описанието се използват и графики, изработени цветно, които помагат да се онагледят направените изводи при сравнението между двата езика.

Преди да пристъпя към разглеждане на труда и неговата оценка, искам да отбележа, че изразяването на негацията тук според мен е на лексикално (а в

глава пета – на синтактично, на места, на речево) равнище, защото и значението на думата, и словобразуването, и антонимните и синонимни отношения са области, които се отнасят към лексикологията.

В Първа глава, която обичайно в дисертациите е обзорна, Магдалена Иванова прави преглед на изследванията върху негацията в английската и българската езиковедска литература, откъдето се вижда, че познава основните и най-значими трудове по въпроса. Интересно е решението ѝ да представи два вида библиография – цитирана и ползвана. Винаги може да се посочат пропуснати автори и произведения, но това няма да промени същността на приетите теоретични постановки, които изяснява във Втора глава. Още тук ще отбележа, че поздравявам дисертантката за научната ѝ смелост да заяви на няколко места, че не е съгласна с мнението на определен автор, колкото и прочут и значим да е той, наш или чужд, и да съобщи своето мнение, предизвикано обикновено от разглеждания случай или от приведения материал. Като авторка Николова-Цанева умее да види общото и специфичното, да отграничи важното от маловажното за всеки автор и произведение по разглеждания проблем, без да изпада в ненужни подробности. Виждам я като добър изследовател, умел интерпретатор на факти и успешен реализатор на своите идеи и разбирания за наблюдаваните и описвани обекти. Обяснени са и някои термини, които по-късно използва в описанието.

Трета глава е посветена на отрицателните афикси в българския език – на техните особености, употреба и преводни еквиваленти. Авторката се спира на българските префикси **а/н-, анти-, без-, въз-, де-, зло-, контра-, не-, недо-, квази-/псевдо- и противо-**. Тук веднага искам да възразя, че **зло-** не е представка, а самостоятелна дума, и в случая *злоупотреба, зложелателство* и др. са сложни думи; същото важи и за *противо-*: *противообществен, противоотрова*. Това потвърждава твърдението ми, че негацията се изразява на лексикално, семантично равнище. Приемам за уместна употребата на термина *префиксоид* за **не-** и намирам за интересни и сполучливи разсъжденията ѝ за **не-**. Но все пак искам да посоча, че по този въпрос имам интересни наблюдения, както и за представката **въз-**, разгледани с оглед на симетрия/асиметрия, а спрямо антонимията и асиметрията имам и едно интересно психометрично изследване на 10 прилагателни с **не-**, които нямат положителен корелат, но тези публикации са останали непознати за авторката (Петрова, 2009). И да се върна

към рецензирания труд – правилно е решението да се изброят отделно отрицателните афикси, участващи в образуването на антономни двойки при глаголни основи (от стр. 72 нататък), където разглежда представките **за-/от-, за-/раз-, пре-/недо-, о-/обез-, с-(съ-)/раз-**, т.е. пет двойки префикси, с които се постига противопоставяне по значението положителност/отрицателност.

В Четвърта глава се анализират отрицателните афикси в английски език и преводните еквиваленти на думите в български език. Разгледани са 12 префикса и два суфикса. За всеки префикс и суфикс се съобщава какви преводни еквиваленти посочват речниците. Дават се и статистически данни с илюстрации за превода им с лексеми със съответните български представки или описателно. Главата, както и останалите, завършва с кратко обобщение, което е също положителна страна на дисертацията.

Най-интересна и проблемна според мен е Пета глава – “Непряко изразяване на негация”. Употребявам думата *проблемна*, защото тук се третират въпроси от различен характер, поставени на синтактично (и донякъде речево) равнище. На първо място това са суфикси с пейоративно значение, които са разгледани, както до тук, в азбучен ред. Не е съвсем убедително схващането, че не са отрицателни, а “с пейоративно значение”, което всъщност значи с отрицателно пейоративно значение, т.е. негативни. И сред осемте суфикса не се споменава нищо за такива, при които пейоративността не е основна, като например **-ец** (*лъжец, мързеливец*), **-ок** (*старчок*), **-ище** (*главище, крачище*), **-ник** (*измамник*) и др. Тези и други думи се появяват в работата при превод от английски на български. Впрочем, суфикс **-ище** е посочен на стр. 116, но после не е застъпен в описанието. Недостатъчно е представена и безафиксалната негация.

Проблемен употребявам и заради *енантиосемията*, която би могла да бъде обект на отделна дисертация, при това докторска, а не докторантска. В случая смятам представеното тук за недостатъчно и недоизяснено (не се третират или най-общо да се маркират въпросите за енантиосемия и омонимия, енантиосемия и многозначност, енантиосемия и преносна употреба, енантиосемия и стилистична маркираност и др.), въпреки уговорките, че някои конкретни въпроси не се отнасят към темата.

Ще се спра обаче на изразяването на *специална* негация в българския език, представено като трети раздел на Пета глава (с. 140-150). С това, така да се

каже, дисертантката отново “навлиза в мои води”. В не толкова далечната 2001 г. излезе от печат статията ми “Пита ли те някой” с подтекст “Никой не те пита”, която по-късно разгледах от позицията на симетрия/асиметрия при въпросителните изречения, разкривайки изразяване на отрицание чрез положителен въпрос (Петрова, Асиметрията в езика, 2009 г.). Някои неща там биха били полезни за колежката. А понеже споменава *квазивъпросите*, ще кажа, че съвсем наскоро бе защитена докторантска дисертация на тема “Квазивъпросителните изказвания в българската разговорна реч”, на 14. май т. г. в Шуменския университет. По темата дисертантката имаше няколко публикации. Те също имат връзка с отрицанието.

Заключението обобщава направените изводи, които, според авторката, “може да бъдат разделени на две отделни части, които са взаимосвързани. Първата се отнася за класификацията на типовете негация и има по-скоро теоретичен характер, докато втората засяга проблемите на еквивалентността на негативните лексеми и фрази в съпоставителен план и има практическа насоченост” (с. 1151). Тъкмо в практическата насоченост виждам един от приносите на дисертационния труд.

Авторефератът представя достатъчно правдиво и адекватно съдържанието на дисертационния труд и посочва цитираната в него литература. От него може да се съди за пътя на изследването, за частите му и за постигнатите резултати. В редица случаи може да се използва вместо самата дисертация.

Искам да кажа няколко думи за езика, стила и пунктуацията на дисертацията. Трудът е написан научно, използваните термини са уговорени предварително, стилът е разбираем. Но по отношение на пунктуацията имам по-сериозни забележки. Магдалена не винаги спазва правилата за употреба на запетая според Официалния речник. Особено ме дразни употребата на запетая между подлог и сказуемо, както и пропускането на “заскобващата запетая”. Ще цитирам само два-три примера: “...две значения на една дума,(?) могат да бъдат разглеждани и като речеви антиосеми” (с. 140, в автореферата с. 42); “В повечето случаи отричането на причастната форма... чрез частица *не*,(?) имплицира положителна стойност...(с.87). “Част от изследваните лексеми, проявяващи енантиосемия □ съвпадат в двата езика... (с. 156). “Думите, които съдържат една морфема □ са неделими” (с. 33). Забелязах пропуснати или

поставени ненужни запетаи и при други случаи, както и грешки при определителния член за м.р. ед.ч. Но понеже имам по-специално отношение спрямо запетаята и за пълния/краткия член и почти напълно негативно отношение към Официалния правописен речник на българския език (София, 2012), т.е. смятам, че трябва да има по-голяма свобода, авторът сам да решава кога да пише и кога не запетая, освен в няколко случая, и да се премахне краткия определителен член, игнорирам този факт при оценката на труда. За неупотреба на запетая между подлога и сказуемото обаче държа много, това е все едно да пишем (и изговаряме) “Приятелят ми Иван, дойде много рано”. В автореферата картината по отношение на правописа е по-добра.

Трябва да признаем, че авторката е положила много труд, за да събере това голямо количество емпиричен материал. Обработката му също изисква не по-малко усилия. Магдалена Иванова се е справила успешно, независимо от бележките, направени по-горе, които говорят за пропуски, допускани почти от всички автори, а при начинаещи изследователи това е неминуемо.

Оценявам предложеното изследване за негацията в българския и английския език като успешно, имайки предвид приносите, които са направени чрез него. Виждам ги в следните моменти:

1. Това е първо цялостно и системно проучване на един интересен езиков момент – негацията в два езика, относно:

- начини на изразяване в двата езика;
- прилики и разлики между български и английски по отношение на инструментариума за отрицание;
- фреквентност на видовете отрицателни;
- пейоративни афикси в двата езика.

2. Системно е приложен съпоставителният подход при разкриване значението на съответните афикси.

3. Дисертацията допринася за обогатяване на знанията за езика чрез разширяване на системата от понятия и наблюдения в областта на изследвания обект.

4. Приносен характер има и несъмненото практическо приложение на изводите и наблюденията, изказани в дисертационния труд, при превод и при обучение по английски език на българи и по български език на чужденци.

Забележките и въпросите ми не се отнасят до съществени пропуски, те не намаляват стойността на изследването, а са по-скоро подкана за успешна защита на собственото мнение или идея за бъдещи изследвания.

В заключение ще посоча, че, тъй като:

- дисертантката е реализирала успешно проучване на изразяването на негация в българския и английския език и е осъществила сполучливи и верни паралели в структурно-семантичен и функционален план;
- запознала се е с основните значими трудове, отнасящи се за проучвания обект – негацията;
- умее да види общото и различието между двата езика в областта на разглеждания феномен;
- смело изразява свое лично мнение;
- резултатите от изследването имат теоретична стойност и практическа приложимост и
- авторката има достатъчен брой публикации по темата – четири, представени на значими научни форуми и отпечатани в съответни сборници и годишници,

убедено препоръчвам на уважаемото жури да присъди на дисертантката Магдалена Иванова Николова-Цанева образователната и научна степен ‘доктор’, направление 2.1 Филология, Общо и сравнително езикознание – съпоставително изследване (английски език).

Проф. дфн Стефка Петрова